

Feminist Teori ile Düşünmek: Kavramlar ve Tartışmalar Üzerine

Simge Zeynep Deniz

Feminist Tahayyül, 7(1): 243-248.
(Kitap Değerlendirmesi)

Feminist Teori ile Düşünmek: Kavramlar ve Tartışmalar Üzerine

Simge Zeynep Deniz

Feminist Teori ile Düşünmek: Kavramlar ve Tartışmalar (2025), Emine Erdoğan ve Demet Gülçiçek'in derlediği ve çeşitli akademisyenlerin katkı sunduğu, feminist teorinin temel düşünce izleklerini aktaran bir çalışmadır. Genel olarak teori üzerine okuma yapmak anlaşılması zor, içinden çıkılamayan, gündelik hayatta karşımıza çıkan durumlardan ve sözcüklerden uzak bir deneyim gibi görünür. Teorinin bu “soğuk” gibi görünen yapısından dolayı yaşamı ondan ayrı konumlandırmaya meyilliyizdir. Oysaki feminist teori ise kişilerin kendisiyle ve içine doğduğu yaşamla başka bir ilişki kurmasını sağlar. Teori aracılığıyla kurulan bu yeni bağ yaşamdan kopuk değil bilakis onun tam içindedir. Yaşamın yerleşik normlarına meydan okur; böylece konuşulmayı konuşur, bağları kurar ve onarır.

Benzer bir noktada bell hooks da teorinin bir iyileşme alanı olduğunu ifade eder: “Teoriye geldim çünkü acı çekiyordum; içimdeki acı öylesine yoğundu ki yaşama devam edemedim. Teoriye çaresizlik içinde, anlamak isteyerek geldim; içimde, çevremde ne olduğunu kavramak istiyordum. En önemlisi de acı gitsin istiyordum”¹ (1994: 59). hooks, böyle bir anda teorinin içinde sığınacak bir alan bulunduğunu belirtir. Feminist teoriye aşına olan birçoğumuz, hayatın olağanlığını sorgularken veya isyan ederken yalnız olmadığımızı fark ederiz. Feminist teori ve çevresinde yaratılan o alan ve kavram setinde hayata dair hislerimizi aktarabilir, bir araya gelebilir ve deneyimlerden öğrenebiliriz. Demet Gülçiçek ve Emine Erdoğan da benzer biçimde kitabın giriş bölümünde teoriyi yeni bir dil öğrenmeye benzetirler. Dil gibi teori de okuyucusuna bir kavram seti kazandırır. Bu kavramlarla yaşam yeniden yorumlanır. Feminist teori bizlere hayatın akışında direnç alanları

¹ Çeviri bana aittir.

oluşturabileceğimiz veya sadece var olabileceğimiz bir kavram seti sunar. Bu set sadece akademiye veya ayrıcalıklı bir kesime ait değildir. Sokakta, okulda, otobüste, iş yerinde veya evde karşılaştığımız, nedenini anlayamadığımız korkularda, içselleştirilmiş utancımızda, tüketim alışkanlıklarımızda, bilimsel-teknolojik-tıbbi gelişmelerde, kısacası hayatın her alanında sorgulayabileceğimiz, yalnızlaşmaktansa “çoklaşabileceğimiz” bir alan açar. Gülçiçek ve Erdoğan da kitaplarını “pek çoklarımıza iyi gelen feminist teori ile düşünme pratiği çoğalsın diye” derlediklerini belirtirler (2025: 15). Ben de bu pratiğin çoğalmasını umarak, öncelikle kitabın ana hatlarını çizecek, ardından genel bir değerlendirme yapacağım.

Kitapta feminist teoriye katkıda bulunmuş pek çok ismin bu çalışma için özel olarak hazırladığı, teoriyle derin bir aşinalık gerekmeksizin herkesin ilk kaynak olarak okuyabileceği ve ufkunu genişletebileceği makaleler yer almaktadır. Kitap, Gülçiçek ve Erdoğan’ın sunumundan sonra Deniz Kandiyoti’nin toplumsal cinsiyet kavramının tarihçesini anlatan önsözünüyle başlar. Kandiyoti, feminizmin 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başındaki oy kullanma mücadelesinden başlayarak 1960 sonrasının temel akımlarına, kesişimsellik ve toplumsal cinsiyet kavramlarının gelişimine, Batı ile sömürgecilik/imparatorluk sonrası toplumlarda feminizmin gelişim fraksiyonlarına değinerek kapsamlı bir başlangıç okuması sunar.

Kitap üç temel bölümden oluşmaktadır. İlk kısım “Feminist Teorinin Müdahaleleri” başlığını taşır. Bu bölüm, politik ve toplumsal mekanizmaların kutuplu ve erkek merkezli yapısına karşı feminist mücadelenin kendini nasıl konumlandığını ve ne tür yeni olanaklar açtığını anlatır. Kitabın bütünlüğü açısından kendisinden sonra gelecek bölümlere de teorik bir altyapı oluşturur. Alev Özkazanç “Politika” başlıklı yazısında feminizmin teorik ve politik alanda görünür oluşundan günümüze uzanan ilerleyişini, anahtar tartışmaları hem küresel düzeyde hem de Osmanlı-Türkiye modernleşmesi özelinde örneklendirerek aktarır. Güler Cansu Ağören’in “Epistemoloji” başlıklı yazısında ise feminist teorinin konumsuz, zamansız ve evrensel olarak sunulan modernist bilim epistemolojisine müdahalesine tanıklık ederiz. Ağören, teknolojik ve bilimsel araştırmaların “konumunu” sermaye, fonlar ve işveren-emekçi

ilişkileri üzerinden örneklendirir. Feminist epistemolojinin “duruş kuramı” ve “bağlamsal ampirizm” gibi yaklaşımlarını ele alırken epistemik adaletsizlik ve kimlik gücünün önemine değinir. Bu metin, genç bir kadının aile sofrasında fikirlerinin neden “çok bilmişlikle” yadsındığını veya duyulmadığını kavramlaştırmamıza yardımcı olur. Ceren Lordoğlu ise “Mekân” isimli çalışmasıyla mekân ve toplumsal cinsiyet ilişkisine odaklanan bir okuma imkânı sunar. Yazarın da belirttiği üzere çalışma, çok daha geniş bir literatür taraması gerektiren LGBTİ+ bireylerin yaşadığı mekânsal sıkışıklık ve kamusal görünürlük bağlamını içermemektedir. Buna karşın yazar, Türkiye genelinde kamusal-özel alan ayrımı, kadın kamusalılığı, içselleşmiş şiddet bilgisinin neden olduğu hareket sınırlılığı, ara mekânların (balkon, kapı önü gibi) denetleme işlevinden bahseder ve son olarak “ev”in çoklu anlamları üzerine düşünür.

Kitabın ikinci kısmı “Feminist Teorinin Kazandırdıkları” adını taşır. Bu bölümü, feminist teorinin sunduğu bir kavram haritası olarak yorumlamak mümkündür. Bölümde ataerki, keşişimsellik, queer ve erkeklik kavramları kavramsallaştırıldığı bağlamlarla birlikte anlatılmış ve her çalışma bir sonrakini öncülecek şekilde sıralanmıştır. Makalelerin birbirine dipnotlarla atıf içermesi, okuyucunun kavramların birbiri içinden nasıl geliştiğini takip etmesini kolaylaştırır. Melda Yaman, ataerki kavramının kapitalizm öncesi kullanımlarından başlayarak feminist müdahalelerle birlikte kadınları sistematik tahakküm altına alan bir yapıya dönüşümünü ele alır. Kavramın önemini belirtirken kadınların tek tip ve evrensel bir biçimde ezilmediğini, ırk ve sosyal sınıf gibi etkenlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini ekleyerek tartışmayı “keşişimsellik” kavramına taşır. Esra Sarioğlu ise makalesinde bu kavramı genişletir. Keşişimsellik, ataerkinin tek eksenli “ezilen kadın” ve “ezen erkek” kategorilerini eleştirerek tahakkümün birbiriyle keşişen çoklu mekanizmalarla işlediğinin altını çizer. Sarioğlu, klasik metinlerde çoğunlukla gözden kaçırılan Türkiye eksenli örneklere de yer verir. Haktan Ural, “Queer” adlı makalesinde kavramın güçlü teorik mirasını yapısalcılıktan postyapısalcılığa, dil çözümlemelerinden heteroseksüel öznenin oluşumu için “öteki”ne duyulan ihtiyaca kadar oldukça anlaşılır bir biçimde sunar. Bunu yaparken Butler, Halperin, Sedgwick ve Foucault gibi teorisyenlere

referans verir. Son olarak queer eylemlerin şiddete ve dışlayıcı pratiklere karşı geliştirdiği manevraları örneklendirir. Çimen Günay-Erkol, “Erkeklik” bölümünde alfa kurt mitinden yola çıkarak “alfa erkeklik” tanımını sorgular. Ataerkinin kadınları olduğu kadar erkekleri de homojen bir blok altında toplamasının bu miti pekiştirdiğini belirten yazar, eleştirel erkeklik çalışmalarının bu homojen algıyı aşma çabasına odaklanır.

Üçüncü bölüm olan “Feminist Teorinin İmkânları”, yakın dönemde feminist teorinin performatiflik, duygulanım, insan sonrası ve yeni materyalizm gibi kavramlarla kurduğu bağa odaklanır. Bu bölüm, feminizmin cinsiyetler ve hatta türler ötesi ortak bir hayat tahayyülü ortaya koyma kapasitesini sergiler. Atilla Barutçu, “Performatiflik” bölümünde kavramın dil teorisi temelindeki tarihsel izini Austin’den Butler’a dek sürer. Butler’ın feminist ve queer teoride açtığı kapıları Hegel, Althusser ve Foucault izleğini kullanarak anlatır. Performatiflik, içerdiği tartışmalar nedeniyle kafa karıştırabilen yoğun bir kavram olmasına rağmen Barutçu, okuyucuyu kavram denizinde kaybetmeden detaylı bir analiz sunar. Ayrıca kendi doktora tezindeki “köçeklik” kimliği üzerinden yerelle kurduğu bağ, kavramı daha somut kılar. Demet Gülççek, “Duygulanım” bölümünde duygulanım, duygu, his ve ruh hali gibi kavramların feminist teoriyle genişletildiğinde bireysel olmaktan çıkıp toplumun yüzeyine nasıl “yapışabileceğini” inceler. Ahmed, Cvetkovich, Berlant ve Ngai’ın iyi yaşam, depresyon, zalim iyimserlik ve tatsız hisler kavramlarını oldukça akıcı bir biçimde aktarır. Ezgi Burgan Kıyak ve H. Kiraz Özdoğan’ın “İnsan Sonrası” bölümü ise sermayenin, kibrin, hırsın, kutuplaşmanın yaşamın her alanını sardığı koşullarda insan olmanın ve yaşamı dünya üzerinde tekrar canlandırmanın imkânını feminist bir perspektifle ele alır. Yazarlar kadın-erkek, insan-hayvan, kültür-doğa hiyerarşilerinin ötesinde “birlikte yaşam” için direngen bir hat oluşturma potansiyeli üzerinde dururlar. Yonca Cingöz’ün “Yeni Materyalizm” çalışması da feminizmin türler arası hiyerarşik alanlara genişlemesini ve insanı aşan kapsayıcı perspektifini anlatır. Yeni materyalizmi maddeye, doğaya ve bedene dönüş olarak açıklayan Cingöz, dünyanın dinamizmine değer veren bu anlayışın feminist teoriye sunduğu katkıları netleştirir.

Türkiye’de feminist teori konusundaki üretimlerin çoğunun belirli bir uzmanlık alanına, belirli bir tarihsel döneme ya da belirli bir kavrama odaklandığını görürüz. Mevcut metodolojik tartışmalar önemli bir birikim sunsa da feminist teorinin müdahale ettiği alanlara ve kazandırdığı kavramlara yönelik özlü çalışmalara duyulan ihtiyaç devam etmektedir. Bu tür çalışmaları genellikle çeviri kaynaklardan takip etmekteyiz ancak bu çeviriler dinamik Türkiye bağlamının dokusunu her zaman tam olarak özümseyememektedir. Ek olarak, feminizmin yaşamla iç içe oluşunun bir sonucu olarak teorinin gündelik okuma deneyimini de kapsaması gerektiğini düşünüyorum. Bu sebeple söz konusu kitabın Türkçe feminist literatürdeki bu boşluğu doldurmak adına önemli bir adım olduğu kanaatindeyim. Yazarların metinlerini yalnızca akademik bir gaye ile değil, feminist kavramlarla düşünmeye ilgi duyan geniş bir okur kitlesini gözeterek kaleme aldıkları görülmektedir. Kitap, akıcı anlatımı ve kolay izlenebilir yapısıyla okuru yormazken güncel ve yerel örnekler aracılığıyla ortak deneyimlerin kavramsal karşılıklarını görünür kılmaktadır. Bu yönüyle feminist teorinin yaşayan dokusunu hem yeni okurlarla hem de bu alanda derinleşmek isteyenlerle buluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Erdoğan, E., & Gülçiçek, D. haz. (2025) *Feminist Teori ile Düşünmek: Kavramlar ve Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

hooks, b. (1994) *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*. New York: Routledge.